

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ
МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ
В УКРАЇНІ:
ПИТАННЯ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ТА
БІЗНЕС-ІНКУБАЦІЇ**

Колективна монографія

*За загальною редакцією
доктора економічних наук, професора
Фінагіної Олеси Валентинівни*

«Пономаренко»
Черкаси-2018

УДК 334.7(477)
ББК 65.29-4(4Укр)
К 65

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Черкаського державного технологічного університету
(протокол № 7 від 18 грудня 2017 р.)*

Рецензенти:

Савченко Сергій Олегович, доктор економічних наук, професор, проректор з науково-дослідної роботи Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (м. Черкаси);

Гончаренко Ірина Георгіївна, – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету (м. Черкаси).

Автори:

Фінагіна О. В., Захарова О. В., Скібська К. О. (1.1); Григор О. О., Якушев О. В. (1.2); Манн Р. В., Андрєєва К. А., Чернишов О. Ю., Плигач К. Д. (1.3); Білан О. В., Гулак Д. В., Трояновський В. Є. (1.4); Панкова Л. І., Панков М. О., Матвієнко О. Д. (1.5); Сурай А. С., Денисенко Т. О., Грамотенко А. С. (1.6); Зінченко О. А., Горохова Л. П. (1.7); Проданова Л. В., Котляревський О. В., Гавриленко Я. В. (2.1); Бойко А. І., Плаксюк О. О., Беспалько Т. І. (2.2); Яценко О. В., Бітюк І. М., Ткаченко І. П. (2.3); Панкова Л. І., Потапенко Т. П., Кучер А. В. (2.4); Пашкевич М. О., Васильконова Е. О., Пріхно І. М. (2.5); Солоха Д. В., Чумаченко Ю. С., Борецька Ю. В. (2.6); Кабанець І. А. (2.7); Осипова Є. Л. (2.8)

Концептуальні засади підтримки малого та середнього бізнесу в Україні: питання кластеризації та бізнес-інкубації: колективна монографія / за ред. проф. О. В. Фінагіної, ЧДТУ – Черкаси: Видавець Пономаренко Р.В., 2018. – 158 с.

ISBN 978-966-2554-39-7

У колективній монографії розглядаються теорія і практика підтримки малого та середнього бізнесу в Україні. Аргументовано необхідність державної підтримки національного бізнесу інструментами та методами інкубації й кластеризації. Проаналізовано галузеві та регіональні особливості інкубації бізнесу та кластероутворення в економіці України. Обґрунтовано концептуальні засади підтримки малого та середнього бізнесу та визначено основні напрями державної економічної та регуляторної політики у сфері підтримки малого і середнього бізнесу.

Видання адресоване науковцям, аспірантам та магістрантам, небайдужих до проблематики розвитку малого та середнього бізнесу, викладачам та студентам вищих навчальних закладів; може стати в нагоді власникам бізнесу, керівникам та фахівцям, залученим до вирішення проблем розвитку та підтримки малого і середнього бізнесу.

УДК 334.7(477)
ББК 65.29-4(4Укр)
© Черкаський державний
технологічний університет, 2018

ISBN 978-966-2554-39-7

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
Розділ 1 КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ТА БІЗНЕС-ІНКУБАЦІЯ: ГАЛУЗЕВИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ.....	8
1.1 Моніторинг ступеня поширення процесів кластероутворення на ринку праці України.....	8
1.2 Концепція створення бізнес-інкубатора вищого навчального закладу в регіоні.....	18
1.3 Інвестиційна активність в Україні та перешкоди на шляху розвитку інноваційних кластерів.....	27
1.4 Концептуальні засади кластеризації регіональних електроенергетичних ринків України та перспектив нарощення потенціалу бізнес-інкубації.....	39
1.5 Кластеризація як методичний та організаційний аспект інтеграції банківської та біржової діяльності.....	48
1.6 Проблеми та особливості формування ділового середовища регіонів України: факторний аналіз.....	57
1.7 Вплив розвитку малого бізнесу на формування іміджу інноваційного регіону.....	64
Розділ 2 КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	73
2.1 Державна регуляторна політика у сфері підтримки малого і середнього бізнесу в Україні та її результативність.....	73
2.2 Передумови формування національної кластерної економіки: перспективи управління трансфером знань університетів	83
2.3 Концептуальні засади розвитку інноваційної системи України: проблемні аспекти ділового середовища регіонів.....	90
2.4 Стратегічні засади формування національної інноваційної моделі кластерної політики.....	97
2.5 Ділове середовище регіонів та проблеми формування позитивного іміджу територій України.....	108
2.6 Процеси інтеграції в діловому середовищі регіонів: аграрно-промисловий комплекс.....	114
2.7 Теоретичні засади емпіричного виміру ефекту підприємницьких інновацій відносним рухом маси додаткового продукту в робочому дні.....	123
2.8 Логістичний аутсорсинг як інструмент оптимізації транспортно-логістичної системи регіону.....	133
Література.....	143

ПЕРЕДМОВА

Актуальність обраної проблеми дослідження визначається передовсім тим, що в сучасних умовах переорієнтації національної економіки до умов євроінтеграції питання підтримки та розвитку малого і середнього бізнесу в Україні є одним із визначальних пріоритетів державної політики з перших років економічних реформ. Вагома роль малих і середніх підприємств у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки, зайнятості та доходів населення здобула широке визнання на всіх рівнях та знайшла свій вияв у здійсненні спеціальних заходів державної політики щодо підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Проте результативність заходів існуючої політики підтримки малого і середнього бізнесу є недостатньою, тому виникає необхідність пошуку інших дієвих напрямів підтримки з урахуванням сучасних глобалізаційних змін в ринковому середовищі. Наразі економічна наука та світова практика все частіше фокусуються на істотних змінах у таких інструментах державного регулювання підприємницької діяльності як: державна та регіональна політика, стратегії та концепції розвитку та підтримки підприємництва в регіонах, формування національної та регіональних кластерних політик, інкубація підприємницької діяльності та інші.

Монографію підготовлено за підсумками науково-дослідної роботи «Створення та розвиток бізнес-інкубаторів регіонального та міжрегіонального типів» (держ. реєстр. № 0115U000719), виконуваної кафедрою менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету впродовж 2015-2017 рр. й фінансованої з Державного бюджету України.

Монографія складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі аргументовано необхідність державної підтримки національного бізнесу інструментами та методами кластеризації й інкубації, проаналізовано особливості процесів кластероутворення та інкубування бізнесу в окремих галузях і сферах національної та регіональної економіки, визначено перешкоди на шляху розвитку кластерів та окреслено перспективи нарощення потенціалу бізнес-інкубації в економіці України. У другому розділі визначено основні напрями державної економічної та регуляторної політики у сфері підтримки малого і середнього бізнесу; встановлено передумови та окреслено стратегічні орієнтири формування новітньої моделі економіки України, яка ґрунтується на тісній взаємодії структур бізнесу, влади та науки й здатна забезпечити ефективний інноваційний розвиток підприємницького сектору, високу конкурентоспроможність регіонів та галузей національної економіки.

Авторський колектив

Фінагіна Олеся Валентинівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділи 1.1);

Захарова Оксана Володимирівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.1);

Скібська Катерина Олександрівна – генеральний директор Кадрового агентства ДОПОМОГА Ukraine (розділ 1.1);

Григор Олег Олександрович – кандидат наук з державного управління, доцент, ректор Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.2);

Якушев Олександр Володимирович – викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.2);

Манн Руслан Володимирович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.3);

Андрєєва Катерина Андріївна – молодший науковий співробітник науково-дослідного інституту Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.3);

Чернишов Олександр Юрійович – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту виробничої та невиробничої сфери Донецького державного університету управління (м. Маріуполь) (розділ 1.3);

Плигач Катерина Дмитрівна – аспірант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, асистент кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.3);

Білан Олена Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.4);

Гулак Данііл Вікторович – начальник відділу організації, нормування та оплати праці ПАТ «Черкасиобленерго» (розділ 1.4);

Трояновський Володимир Єфстафійович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.4);

Панкова Людмила Іллівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділи 1.5 та 2.4);

Панков Михайло Олександрович – магістрант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.5);

Матвієнко Олена Дмитрівна – аудитор «Ernst & Young», Україна, Київ (розділ 1.5);

Сурай Анна Станіславівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.6);

Денисенко Тетяна Олександрівна – магістрант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.6);

Грамотенко Аліна Сергіївна – магістрант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 1.6);

Зінченко Ольга Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (розділ 1.7);

Горохова Людмила Петрівна – директор Української асоціації з розвитку менеджменту та бізнес-освіти (м. Київ) (розділ 1.7);

Проданова Лариса Василівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.1);

Котляревський Олексій Володимирович – здобувач наукового ступеня кандидата економічних наук кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.1);

Гавриленко Яна Валеріївна – аспірант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.1);

Бойко Анжела Іванівна – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософських та політичних наук Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.2);

Плаксюк Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.2);

Беспалько Таїсія Іванівна – провідний юрисконсульт юридичного відділу Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.2);

Яценко Олександр Володимирович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (розділ 2.3);

Бітюк Інна Миколаївна – старший викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.3);

Ткаченко Ірина Павлівна – магістрант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.3);

Потапенко Тетяна Петрівна – молодший науковий співробітник науково-дослідного інституту Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.4);

Кучер Анна Володимирівна – магістрант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.4);

Пашкевич Марина Сергіївна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Національного гірничого університету (м. Дніпро) (розділ 2.5);

Васильконова Еліна Олександрівна – кандидат економічних наук, викладач ПВНЗ Деснянський економіко-правовий коледж при МАУП (м. Київ) (розділ 2.5);

Пріхно Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.5);

Солоха Дмитро Володимирович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки Київського національного університету культури і мистецтв (розділ 2.6);

Чумаченко Юлія Сергіївна – аспірант, викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.6);

Борецька Юлія Вікторівна – аспірант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету (розділ 2.6);

Кабанець Ірина Анатоліївна – старший викладач кафедри менеджменту та оподаткування Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (розділ 2.7);

Осіпова Євгенія Леонідівна – асистент кафедри управління і технологій Державного університету інфраструктури та технологій (м. Київ) (розділ 2.8).

Розділ 1

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ТА БІЗНЕС-ІНКУБАЦІЯ: ГАЛУЗЕВИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

1.1 Моніторинг ступеня поширення процесів кластероутворення на ринку праці України

Становлення України як незалежної держави супроводжувалося бурхливими процесами покрокового створення умов, необхідних для розвитку її ринку праці, які за період тривалістю у двадцять шість років дозволили сформувати доволі сучасний і гнучкий, із складною ієрархічною структурою та досить життєздатний інституційний організм. Водночас проведений за останні десять років аналіз не дозволяє у повній мірі стверджувати про досягнення високого ступеня ефективності функціонування ринку праці України через наявність таких серйозних проблем, як безробіття й непродуктивна зайнятість, старіння і низька якість життя населення. Крім того історичними особливостями становлення українського ринку праці стали його самодостатність і відособленість, а тому відірваність від національної освітньої системи, яка за цей час також зазнала значних трансформаційних перетворень і в якості орієнтиру обрала європейський вектор розвитку. Нажаль в основі означеної траєкторії розвитку освіти лежить орієнтація на престижність певних професійних груп, що протягом всього періоду незалежності штучно культивуються у суспільній думці, а не на фактичний попит на фахівців на регіональному і національному ринках праці [2, с. 33; 3; 5, с. 158]. У результаті відсутність цілеспрямованої профорієнтаційної роботи на рівні базової середньої освіти та відрив від потреб реального сектору економіки при обґрунтуванні переліку спеціальностей та змісту навчальних програм на рівні вищої школи веде до щорічного загострення проблеми відсутності балансу між попитом і пропозицією на ринку праці. За цих умов лише запровадження та поширення процесів кластероутворення на регіональних ринках праці має створити перспективний діалог між індивідами, державою, закладами освіти та роботодавцями, що дозволить наблизити й поступово збалансувати їх інтереси та надасть імпульсу для перспективного розвитку українського ринку праці [6].

Для України процеси кластероутворення є не новим явищем, так як підготовку до створення першого кластеру було розпочато ще у 1998 р. за ініціативи американського економіста В. Прайса (W. Price), за участю громадської організації «Поділля Перший» і науковців Технологічного університету Поділля (сьогодні – Хмельницький національний університет)

та за підтримки Хмельницької обласної адміністрації [7, с. 4; 8, с. 224; 9]. Основною метою такої ініціативи було відродження в області вітчизняного виробництва у швейній, будівельній та харчовій промисловостях, в яких і було реалізовано кластерні ініціативи. Перші українські кластери були створеними у 2000 р. одночасно у Хмельницькій, Закарпатській, Івано-Франківській та Львівській областях, табл. 1.1.

Таблиця 1.1

**Перші кластерні ініціативи, запроваджені в Україні
протягом 2000-2003 рр.**

Регіон	Тип кластеру
Хмельницька область	Будівельний кластер «Поділля перший» Харчовий кластер, м. Кам'янець-Подільський Швейний кластер «Поділля» Туристичний кластер «Кам'янець» Туристичний кластер «Кам'янецький дивокрай», с. Колибаївка Кластер екоагротуризму «Оберіг», с. Гриців
Закарпатська область	Кластер гостьового бізнесу «Сільська Родина», с. Калини
Івано-Франківська область	Кластер з туризму і виробництва сувенірної продукції «Сузір'я» Міжрегіональний гірський туристичний кластер «Буковель», с. Поляниця
Львівська область	Кластер «Курортполіс «Трускавець»
Миколаївська область	Кластер суднобудування та річкового судноплавства
Рівненська область	Кластер з деревообробки «Полісся Рокитнівщини»
Донецька область	Кластер металургії Кластер гірничошахтний Кластер машинобудування (устаткування для вугільної й гірничодобувної промисловості)
Черкаська область	Кластер автоперевізників «Автоальянс»
Херсонська область	Транспортно-логістичний кластер «Південні ворота України»
Харківська область України і Белгородська область Росії	Транскордонний фінансовий кластер Єврорегіон «Слобожанщина»

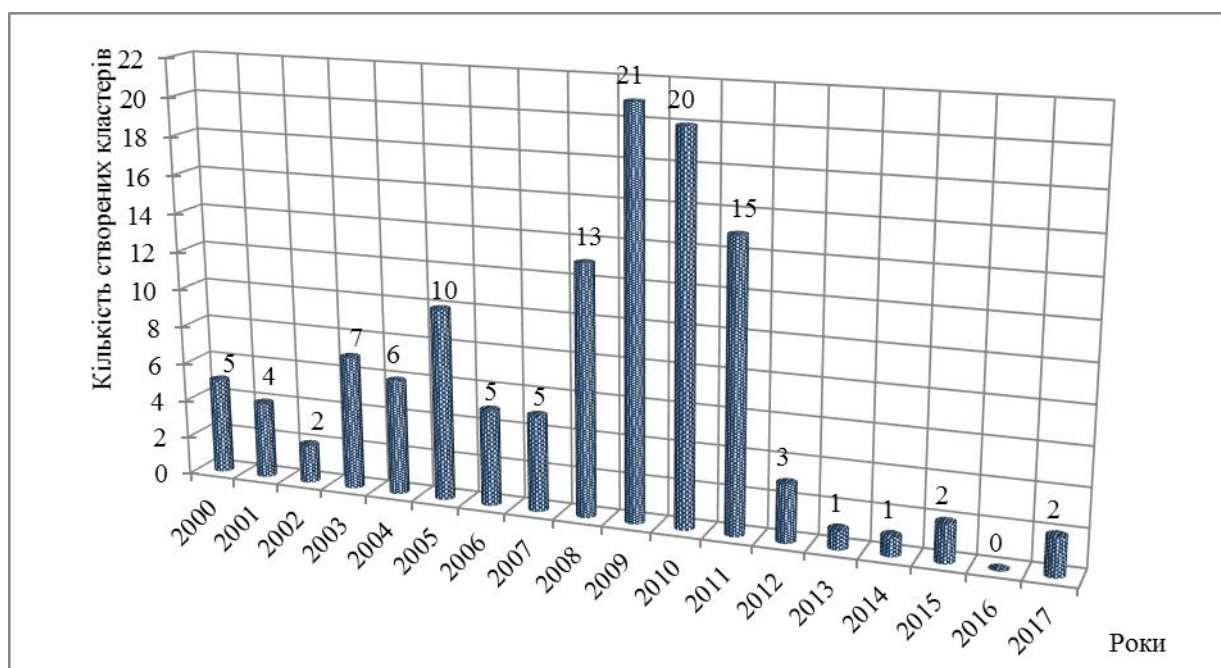
Джерело: розроблено авторами за даними [1, с. 277; 4, с. 6; 7; 9; 10, с. 64; 11-14; 15, с. 273-295; 16, с. 29; 17; 18; 19, с. 23-27; 20, с. 11-14; 21]

Напрямом діяльності перших кластерних утворень в Україні було обрано саме ті сфери народного господарства, де, по-перше, на регіональному рівні було нагромаджено значний власний досвід відповідної діяльності та досліджено передові успішні підходи, що вже використовувалися в інших країнах світу і могли бути адаптованими до українських реалій; по-друге, були у наявності всі необхідні природні ресурси, виробничі потужності, історико-архітектурні та природні об'єкти тощо або спостерігалися сприятливі природно-кліматичні умови; по-третє, була у наявності активна ініціативна група (певні особистості, представники органів місцевої влади, бізнесу, громадських організацій чи навчальних закладів), дії якої мали бути

підкріпленими достатніми для запровадження і підтримки функціонування кластеру обсягами інвестиційних ресурсів та, по-четверте, було досягнуто домовленості та демонструвалася зацікавленість всіх ключових учасників виробничого ланцюжка у сумісній плідній співпраці за обраним видом діяльності.

Саме означені причини та історико-культурна спеціалізація регіонів сприяли виникненню в Закарпатській, Івано-Франківській та Львівській областях перших туристично-рекреаційних кластерів, у Хмельницькій, Донецькій, Миколаївській та Рівненській областях – виробничих кластерів різної спрямованості, а у Черкаській і Херсонській областях – транспортно-логістичних кластерів. Поступово означені позитивні процеси, що отримали старт у західних областях, охопили практично всі регіони України (крім Кіровоградської області, де існують окремі розрізнені фермерські об'єднання, проте не зареєстровано жодного кластеру) і поширилися на більшість видів економічної діяльності.

Процеси кластероутворення, що розпочалися в Україні у 2000 р. і продовжуються аж до 2017 р., мали протягом цього періоду різну інтенсивність щодо створення кластерів, рис. 1.1. При цьому виходячи з того, що більшість кластерів було створено до 2012 р., під час обліку кількості кластерів за видами економічної діяльності та за регіонами у дослідженні до розрахунку включалися всі без виключення регіони України.

Рис. 1.1. Інтенсивність процесів кластероутворення в Україні, що відбувалися протягом 2000-2017 рр.

Джерело: розроблено авторами

За результатами дослідження було встановлено досить цікаву закономірність, відповідно до якої у період, коли економіка України

знавала найбільшого негативного впливу світової фінансово-економічної кризи 2008 р., відбувався інтенсивний розквіт кластерного руху: у 2008 р. було створено 13 нових кластерів, у 2009 р. – 21, у 2010 р. – 20 та у 2011 р. – 15 кластерних утворень. Поясненням такої тенденції слід вважати той факт, що саме процеси кластероутворення є тим інструментом, який здатен стабілізувати та оздоровити економіку регіону і країни в цілому.

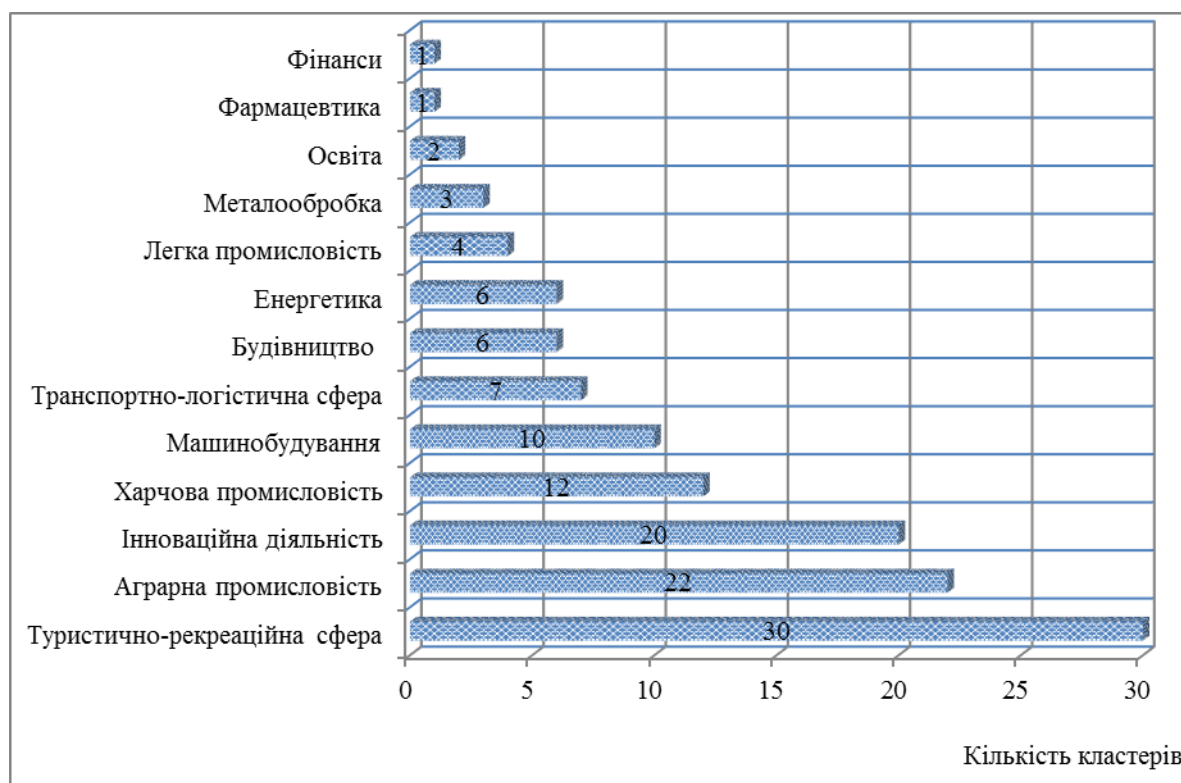
Проте, починаючи з 2012 р. в Україні відбулося ризике скорочення інтенсивності впровадження та реєстрації кластерних ініціатив – порівняно із 2011 р. падіння відбулося у 5,0 і більше разів, а у 2016 р. взагалі не було створено жодного кластеру. Причиною такої негативної тенденції слід, перш за все, вважати наслідки соціально-суспільної, владної, політичної та фінансово-економічної криз, що відбувалися у цей час в Україні та були пов'язаними із кардинальними трансформаціями вектору національного розвитку, порушенням цілісності державних кордонів і бойовими діями на сході країни. Отже період 2012-2016 рр. можна вважати часом вичікування через очікування учасниками ринку праці кращих економічних умов та стабілізації ситуації, з'ясування доцільності запровадження тих чи інших кластерних ініціатив. Закінченням етапу вичікування можна вважати кінець 2016 р., коли у Київській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Херсонській і Чернігівській областях було здійснено презентацію восьми проектів про створення нових кластерів, шість з яких мають агро-рекреаційну спрямованість [17]. Ще два кластера пов'язано із розвитком ІТ-технології та спорту. Із метою втілення заявлених проектів у життя сьогодні ведеться активна підготовча та організаційна робота.

Аналіз функціонуючих в Україні кластерів за видами економічної діяльності, які було згруповано у 13 видів, дозволив встановити, що найбільша кількість кластерів належить до туристично-рекреаційної сфери – 30 кластерів або 24,2%, рис. 1.2. [23].

На другому місці за ступенем поширення процесів кластероутворення виступає аграрна промисловість, де на сьогоднішній день функціонує 22 кластерних об'єднання, що дорівнює 17,7% від загальної кількості українських кластерів. Отже, можна зробити висновок, що у сумарному рахунку 41,9% кластерів в Україні тим чи іншим чином базують свою діяльність на використанні сприятливих природно-кліматичних умов або об'єктів історико-культурної спадщини. Вибір такого вектору розвитку можна вважати економічно доцільним, проте орієнтуватися виключно на використання природно-кліматичного потенціалу країни у процесах кластероутворення є недоречним з точки зору досягнення пріоритетних цілей євроінтеграції та стратегічного інноваційного розвитку економіки України.

Натомість дуже позитивним моментом доцільно вважати той факт, що на третьому місці за кількістю створених кластерів опинилася інноваційна галузь – починаючи з 2000 р. в Україні створено 20 високотехнологічних інноваційних кластерів, що складає 16,1% від їх загальної кількості. Подальший розвиток вже створених і прогнозованих до введення

інноваційно-інвестиційних й ІТ-кластерів дозволить сформувати підґрунтя для підвищення результативності й підняття на новий технологічний рівень всіх без виключення кластерів незалежно від виду економічної діяльності.

Рис. 1.2. Поширення процесів кластероутворення на різні види економічної діяльності в Україні протягом 2000-2017 рр.

Джерело: розроблено авторами

Лідуючі позиції у процесах кластероутворення за кількісним критерієм займають АР Крим, де було запроваджено 14 кластерів, Хмельницька область із 12 кластерами та Харківська область, де функціонує 10 кластерів, табл. 1.2.

Найменшу кількість кластерів було створено у Луганській та Чернівецькій областях – по одному кластеру. Кіровоградська область протягом всього періоду запровадження процесів кластероутворення в Україні участь у них не приймала. Якщо ж аналізувати участь регіонів України у процесах кластероутворення за кількістю розвинених видів економічної діяльності, то найбільш диверсифікованими слід вважати Харківську та Миколаївську області, де відповідно започатковано кластери за 9 та 7 видами діяльності.

Для шести найбільш поширених видів економічної діяльності у процесах кластероутворення за допомогою використання картографічного методу представлення матеріалу було проілюстровано географічне поширення відповідних кластерних утворень на території України, рис. 1.3 та 1.4.

Розподіл запроваджених кластерів в Україні за регіонами та видами економічної діяльності

Регіони України	Види економічної діяльності, за якими створено кластери												
	туристично-рекреаційна сфера	аграрна промисловість	інноваційна діяльність	харчова промисловість	машинобудування	транспортно-логістична сфера	будівництво	енергетика	легка промисловість	металообробка	освіта	фармацевтика	фінанси
АР Крим	5	2	2	2		1		2					
Вінницька область				1	1			1					
Волинська область	2	3			1	1					1		
Дніпропетровська область			2				1						
Донецька область			2		1				1	2			
Житомирська область		1			1		1						
Закарпатська область	2				1	1							
Запорізька область		1	1	1	1								
Івано-Франківська область	1		2						1				
Київська область	1		2	1				1					
Кіровоградська область													
Луганська область			1										
Львівська область	3	1	3	1									
Миколаївська область	1	2	1	1	1		1	1					
Одеська область	2	2			2	1				1			
Полтавська область	1			2									
Рівненська область		3	1	1									
Сумська область		1					1						
Тернопільська область	1		1										
Харківська область	1	1	2		1	1	1	1				1	1
Херсонська область		2				1					1		
Хмельницька область	6	1		1			1		2				
Черкаська область	2	1				1							
Чернівецька область		1											
Чернігівська область	2												

Джерело: розроблено авторами

Туристично-рекреаційна сфера

Аграрна промисловість

Інноваційна діяльність

Рис. 1.3. Карта поширення кластерів у туристично-рекреаційній сфері, аграрній промисловості та сфері інноваційної діяльності територією України

Джерело: розроблено авторами

Харчова промисловість

Машинобудування

Транспортно-логістична сфера

Рис. 1.4. Карта поширення кластерів у харчовій промисловості, машинобудуванні та транспортно-логістичній сфері територією України
Джерело: розроблено авторами

Аналіз ступеня поширення процесів кластероутворення територією України дозволив встановити, що туристично-рекреаційні кластери було запроваджено у шістнадцяти регіонах, що переважно представляють західні, північні та південні області країни, де розташовано найбільшу кількість історико-культурних та природних об'єктів, спостерігаються сприятливі для рекреаційних заходів кліматичні зони.

Агропромислові кластери було запроваджено у чотирнадцяти регіонах України, що переважно представляють південні, східні та західні області. Залежно від регіону спостерігається також диверсифікація означених кластерів за видами продукції, що ними виготовляється – це зернові, плодово-ягідні та овочеві культури, продукти бджільництва, виноробства, рибальства, свинарства, деревообробки тощо. При цьому слід зазначити, що переважна більшість аграрних кластерів орієнтується на запровадження технологій виготовлення екологічно чистої продукції.

У одинадцяти регіонах України протягом досліджуваного періоду відбулися процеси кластероутворення за напрямом розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності та створення новітніх інформаційних технологій.

Виходячи з того, що більшість з інноваційних кластерів територіально розташовані у східних та західних областях країни, занепокоєння викликає той факт, що три з одинадцяти задіяних у названих процесах кластероутворення регіонів протягом трьох останніх років є тимчасово вилученими з внутрішніх народногосподарських відносин України [20, с. 14].

Просторове поширення в Україні кластерів у харчовій промисловості (на одинадцять областей), у машинобудуванні (на дев'ять областей) та у транспортно-логістичній сфері (на сім областей) не має чітко виражених територіальних меж і тому вони у більшому чи меншому ступені представляють всі географічні частини України. Рівномірність розподілу таких кластерів територією України свідчить про те, що означені види економічної діяльності мають поширення по всій території країни, так як для їх здійснення не потрібні певні спеціальні умови, що можуть бути забезпеченими виключно окремими регіонами та практично кожна область має потужний виробничий потенціал для їх здійснення. Виходячи з цього можна зробити висновок, що подальше поширення харчових, машинобудівних й транспортно-логістичних кластерів в Україні є одним із перспективних напрямів розвитку регіональної та національної економіки.

Водночас слід зазначити, що негативні суспільно-політичні явища, пов'язані із анексією АР Крим та антитерористичною операцією на сході країни призвели до того, що починаючи з 2013 р. четверта частина всіх створених в Україні кластерів або повністю припинила свою діяльність, або географічно опинилася на територіях, що не контролюються українською владою: це 8 транскордонних кластерів, утворених із Російською Федерацією та 23 кластери, створені у різні роки на території АР Крим, Донецької та Луганської областей [20, с. 14]. Дію всіх 8 кластерів транскордонного характеру сьогодні призупинено, проте умовою для їх подальшого успішного

функціонування може стати процедура перепрофілювання кожного з них на внутрішній ринок з метою його перспективного розвитку. Такій процедурі має передувати глибокий комплексний аналіз альтернативних варіантів подальшого можливого функціонування та трансформації кожного кластеру. Продовження дії 23 кластерів можливо виключно після повернення означених територій під контроль української влади.

Проведене дослідження на основі кропіткого збору інформації дозволило встановити такі основні особливості процесу кластероутворення в Україні, які як позитивним, так і негативним чином впливають на результативність діяльності кластерів і розвиток економіки країни в цілому:

1) низький рівень поширення кластерних ініціатив пов'язаний з відсутністю досконалої нормативно-правової і законодавчої бази, спрямованої на стимулювання процесів кластероутворення та страхування їх діяльності від певних видів ризиків хоча б на етапі становлення кластеру [19, с. 69];

2) в основі процесів запровадження більшості кластерів в Україні незалежно від спрямованості їх функціонування лежить ініціатива та організаційна підтримка освітян і науковців. Так, наприклад, у створенні в Харківській області транскордонного туристичного кластеру, метою якого було проголошено відродження маршрутів екологічного туризму і культурної спадщини прикордонних регіонів України та Російської Федерації, прийняли участь кафедри туризму Харківського національного економічного університету та Белгородського державного університету [13]. А у процесі формування Хмельницького аграрного кластеру прийняли участь Кам'янець-Подільський аграрно-технічний університет та Військово-інженерний інститут [18, с. 258];

3) у більшості випадків ініціатива запровадження процесів кластероутворення на певній території йде не від державних і місцевих органів влади, підтримка яких має стати запорукою організаційної та економічної успішності функціонування кластеру, а саме від представників малого та середнього бізнесу, які у такий спосіб намагаються власними силами захистити свої інтереси в умовах жорсткої конкуренції та відсутності дієвих важелів державного регулювання [17];

4) певна, доволі значна, кількість створених кластерів демонструє досить пасивну модель діяльності та здебільшого обмежилася виключно засновницькими процедурами: в силу різних об'єктивних та суб'єктивних причин не використовуються внутрішні конкурентні переваги, виробничий, природно-культурний та людський потенціал, не запроваджується політика активної співпраці з іншими об'єднаннями чи суб'єктами господарювання [17; 18, с. 259];

5) низький рівень інформаційної підтримки та відсутність вичерпних баз даних щодо стану функціонування кластерів в Україні. Основними причинами цього є, по-перше, небажання учасників кластеру розкривати конфіденціальну інформацію, та, по-друге, недостатність та недієвість

наявної інформаційної інфраструктури [20, с. 31]. Так, на громадських засадах створено лише два інформаційні портали «Українські Кластери» (2008 р.) та «Українське агентство кластерного розвитку «КЛАСТ-УА» (2015 р.), проте і їх діяльність носить суто ілюстративний характер без кількісно-аналітичного та стимулюючого наповнення [19, с. 69; 24; 25];

б) недостатність власних коштів, інвестиційних ресурсів, венчурного капіталу та конкурентоспроможних бізнес-ідей для організації та подальшого розвитку кластеру [17; 19, с. 28].

Отже можна зробити висновок, що на початку ХХІ ст. Україна активно долучилася до світових тенденцій трансформаційних перетворень економіки, у яких ключовим інструментом розвитку виступають процеси кластероутворення. За цей період було створено понад ста двадцяти регіональних, національних і транскордонних кластерів за тринадцяти видами економічної діяльності. При цьому до процесів кластероутворення були залучені майже всі регіони України. Водночас дату якісну оцінку таким кількісним змінам можна лише на основі встановлення наявності позитивних зрушень, що як результат почалися відбуватися на регіональних ринках праці та в економіці відповідної області.

1.2 Концепція створення бізнес-інкубатора вищого навчального закладу в регіоні

Світовий досвід показує, що надання допомоги і сприяння підприємництву дає значні результати в досягненні збалансованого соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Підтримка підприємництва є, в першу чергу, регіональною прерогативою, тому створення умов для підприємництва у поєднанні з ефективними інструментами підтримки органів регіональної влади, освіти у регіонах України повинна бути віднесена до найважливіших цілей соціально-економічної політики, яка здійснюється на міському, регіональному і державному рівнях.

В останні роки в науковій літературі з'явилася значна кількість робіт, в яких розглядаються різноманітні проблеми українського підприємництва, пропонуються заходи, що сприяють підвищенню ефективності та розвитку малого підприємництва в Україні, в тому числі і формуванню бізнес-інкубаторів. Актуальність означеної проблематики визначається тим, що створення і розвиток бізнес-інкубаторів, особливо у поєднанні із освітою – один з методів удосконалення та регулювання діяльності господарюючих суб'єктів регіону й оптимізації зв'язків між владою, освітою та бізнесом.

Бізнес-інкубатор – неприбуткова громадська організація, яка надає на певних умовах і на певний час власні спеціально обладнані приміщення, інше майно, інтелектуальну власність суб'єктам малого підприємництва, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння у набутті ними фінансової

ЛІТЕРАТУРА

Розділ 1.1

1. Андрусяк Н.С. Рекреаційно-туристичні кластери як ефективний інструмент міжрегіональної та міжнародної співпраці // *Географія та туризм*. 2014. Вип. 28. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/andrusjak.htm (дата звернення: 10.07.2016).
2. Войнаренко М., Береза А. Кластерні об'єднання: міжнародний досвід та українські реалії. *Економіст*. 2013. №10. С.27–30.
3. Захарова О.В. Закономірності управління знаннями на рівні підприємства як інструмент досягнення країною стану економіки знань. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. Черкаси, 2016. Випуск 43. Част. II. С. 29-36.
4. Захарченко В.І., Захарченко С.В. Кластерний підхід до підвищення конкурентоспроможності регіонів України. *Український географічний журнал*. 2011. № 2. С. 28–33.
5. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналітична доповідь. / С.О. Біла, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук [та ін.]; за ред. С.О. Білої. Київ: НІСД, 2011. 80 с.
6. Коляденко С.В. Кластери як один з інтегрованих формувань в АПК. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. Серія: Економічні науки. 2009. Вип. 22. С. 256–260.
7. Кратт О.А., Глазков О.Л. Споживчі переваги послуг вищої освіти. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Сер.: Економічна. 2014. № 5. С. 5–11.
8. Куриляк Є. Кластеризація; європейський досвід і його імплементація в Україні. *Журнал європейської економіки*. 2014. Том 13 (№3). С. 273–295.
9. Лисенко В. Кластери – нові можливості для розвитку економіки регіону / ІС-Консалтинг. URL: <http://isc.biz.ua/articles/21-razvitie-obshchestva/47-klasteri-novi-mozhливosti-dlya-rozvitku-ekonomiki-regionu> (дата звернення: 10.05.2017).
10. Первый агрорекреационный кластер туристического направления открыли на Львовщине / UKRAVIT. URL: <https://agroreview.com/ru/news/pervuj-ahrorekreacyonnyj-klaster-turysticheskoho-napravleniyya-otkryly-na-lvovshchine> (дата звернення: 30.08.2017).
11. Підсумки: У 2016 році розпочато створення 6 агро-рекреаційних кластерів / Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <http://www.minagro.gov.ua/uk/node/22957> (дата звернення: 10.01.2017).
12. Портал «Українські Кластери». URL: <http://ucluster.org/universitet/> (дата звернення: 10.01.2017).
13. Почтовюк А.Б. Інструменти вдосконалення відносин в середовищі

«індивід-держава-внз-роботодавець». *Ефективна економіка*. 2014. №6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3131> (дата звернення: 10.06.2016).

14. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2015. 52 с.

15. Скібська К.О. Поширення процесів кластероутворення на ринку праці України. *Сучасні теорія і практика менеджменту та бізнес-адміністрування*: зб. тез наук. робіт учасників всеукр. наук. конф. (м. Черкаси, 12-13 квітня 2017 р.). – Черкаси: ЧДТУ, 2017. – С. 260–262.

16. Собкевич О., Русан В., Юрченко А. Щодо державної підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/760/> (дата звернення: 12.03.2016).

17. Создается транспортный кластер на базе Одесского порта / Веб-сайт Одеського морського порту. URL: <http://www.port.odessa.ua/ru/press-tsentr/novosti/port/5420-sozdaetsya-transportnyiy-klaster-na-baze-odesskogo-porta> (дата звернення: 10.05.2017).

18. Терованесов М.Р., Терованесов А.М. Основні напрями вдосконалення управління системою вищої освіти // *Бізнес-Інформ*. 2017. №4. С. 157–162.

19. Українське агентство кластерного розвитку КЛАСТ-УА. URL: <http://clust-ua.org/> (дата звернення: 10.01.2017).

20. Федулова Л.І. Методологічні засади формування технологічних кластерів. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 3. С. 61–73.

21. Черномаз П. Еврорегион «Слобожанщина» и перспективы украинско-российского трансграничного сотрудничества. *Часопис соціально-економічної географії*: зб. наук. праць. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. Вип. 7 (2). С. 85–92.

22. Чупайленко О.А. Транскордонні транспортно-логістичні кластери та транскордонні об'єднання в Україні. *Управління проектами, системний аналіз і логістика*. 2014. Вип. 14(1). С. 266–274.

23. Шевченко Л.С. Ринок праці: сучасний економіко-теоретичний аналіз: монографія. Харків: Видавець ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. 336 с.

24. Шовкалюк В.С. Кластери та інноваційної розвиток України / Створення та функціонування інноваційних кластерів. Київ, 2009. С. 2–14.

25. Beyond Jobs An Era in the Making. Wolfgang Price. First Edition, 2014. 239 p.

Розділ 1.2

1. Григор О.О., Якушев О.В., Андреева К.А., Білан О.Ю. Вектори соціальних та економічних трансформацій: процеси інкубації та